

VELIKO DJELO

Juraj Habdelić. *Pervi otca našega Adama greh*. Stari pisci hrvatski 44. Prir. Josip Bratulić. Zagreb: HAZU, 2018.

Nakon što se činilo da su se *Stari pisci hrvatski* – najstarija i za hrvatsku dopreporodnu književnost do danas najvažnija edicija – ugasili (i to ne zato što bi nedostajalo građe), nedavno se u toj seriji pojavio novi naslov. Nakon stanke od 14 godina, odnosno od 2004., kada je objavljena sada predzadnja, 43. knjiga u nizu, izašao je sada 44. svezak, koji donosi djelo Jurja Habdelića *Pervi otca našega Adama greh*. Kako stoji ispod naslova, knjiga je nastala na temelju prijepisa Milana Ratkovića. Očito je riječ o davno začetu poslu – Ratković je naime umro 1995. – koji je sada, zahvaljujući naporima Josipa Bratulića, priređivača knjige, konačno ugledao svjetlo dana. Riječ je o kritičkome izdanju, štoviše, prvome suvremenom izdanju, tj. drugome izdanju uopće koje donosi cjelovito djelo. Dosad naime nijedno Habdelićevo djelo nije objavljeno u suvremenome izdanju u cijelosti. *Dictionar ili reči slovenske* iz 1670. pretiskan je 1989.; *Zercalo Marijansko* iz 1662. objavljeno je u pretisku 2009.; nešto je dulji izbor iz djela *Pervi otca našega Adama greh* (1. izdanje 1674.), ako se ne računaju kraći odlomci u hrestomatijama i antologijama, objavila Olga Šojat 1974. pa opet 1977., u biblioteci *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, 2000. Josip Bratulić priredio je i objavio Habdelićeva *Izabrana djela*, da bi se istom sada to njegovo najveće djelo prvi put pojavilo cjelovito.

Premda je Habdelić zarana prepoznat kao važna figura hrvatske kajkavske književnosti, kasno objavljivanje njegova djela u *Starim piscima hrvatskim*, kao i zanemarenost cjelokupne stare kajkavske književnosti u struci, lako je objasniti. I pojavljivanje te edicije i domaća tekstološka i filološka struka vezani su uz procese oblikovanja novoga jezičnog standarda i književnoga kanona; iz te perspektive bilo je sasvim jasno da kajkavska dionica ni po jezičnim kriterijima, pa ni po tematskoj komponenti (mislim ponajprije na izostanak političkih tema koje su imale nacionalnointegracijski potencijal), kao ni po estetskoj, ne može parirati književnosti hrvatskoga juga. Tako je postpreporodna sudbina kajkavske pisane baštine dugo bila svedena na rad često sjajnih, ali ipak osamljenih istraživača, među kojima se posebno može izdvojiti Franjo Fancev. U novije vrijeme – u zadnjih pedesetak godina – proučavanje kajkavske baštine podosta je intenzivirano zahvaljujući časopisu *Kaj* i Kajkavskom spravišću, kao i znanstvenicima poput Antuna Šojata, Olge Šojat, Zvonimira Bartolića, Ivana Zvonara i Alojza Jembriha, koji su objavili (i objavljuju) što reprinte što transkribirana izdanja starih kajkavskih pisaca, dok je na proučavanju drame prevažne priloge

ostavio Nikola Batušić.

Kao što je međutim spomenuto, najopsežnije djelo najvažnijega i najzanimljivijega kajkavskog pisca 17. stoljeća, Jurja Habelića, tek se sada, tri i pol stoljeća nakon prvotiska, pojavljuje u modernome izdanju. Stoga važnost ovoga izdavačkog pothvata ne treba posebno naglašavati. Ona je to veća imamo li na umu narav Habelićeva djela. U književnoj historiografiji, također je spomenuto, ono je naime prepoznato još od vremena Ivana Kukuljevića Sakcinskoga i Vatroslava Jagića. U književnohistoriografskim radovima isticalo se redovito da su Habelićevi *Zrcalo* i *Pervi otca našega Adama greh* zanimljivi i kao riznica kajkavskoga jezika, i kao primjer gipke kajkavske proze i pripovjedačke vještine, pa se u tome smislu, usprkos Vramčevu kronološkom prvenstvu, Habelić pozicionirao gotovo kao ključna figura kajkavske književnosti.

Osnovna tema njegova djela *Pervi otca...* jesu glavni grijesi – *nature človečje nuterne porušenje* – pa je jasno zašto je biblijski Adam ishodišna figura u djelu. Ta je tema (bila) standardna u kršćanskoj literaturi, a posebno je bila poticana u poslijetridentsko vrijeme pa se Habelić u tome smislu posve uklapa u sliku isusovca s misijom prosvjećivanja i discipliniranja pastve. Stoga ne čudi što mu je ton nerijetko oštar. No osim po vjersko-didaktičnoj zadaći, *Pervi otca našega Adama greh* struci je iznimno zanimljiv i važan i kao tekst koji svjedoči o kajkavskoj sredini onoga vremena, o mentalitetu, navadama i običajima različitih staleža, kao i o nekim *vanjskim porušenjima*, odnosno povijesnim događajima (uz neizostavnu kritiku Luthera i protestantizma, tu su i, primjerice, Seljačka buna, kojoj je posvećeno dosta prostora; veliki požar u Zagrebu 1645., kao i događaji vezani uz pojedine vladare iz bliže i dalje povijesti itd.; ipak, tragična dekapitacija iz 1671. nigdje se ne spominje). Pripovjedna strategija utemeljena je na obilatoj uporabi *peldi*, odnosno primjera koje Habelić crpe iz Staroga i Novoga zavjeta, iz kršćanske literature (od sv. Augustina preko hagiografija do Habelićevih suvremenika, isusovaca Georga Stengela i Jeremiasa Drexela), no nisu rijetka ni posezanja za djelima antičkih autora (od Aristotela i Herodota do Salustija i Seneke), kao i za novijom svjetovnom historiografskom literaturom. Usporedno s primjerima koji potječu iz učene sfere nerijetko se navode i primjeri koji su, ako i dolaze iz literature, prezentirani kao predaje usmenoga podrijetla, dakle žanr blizak puku; često u njima važnu ulogu imaju fantastični elementi, kao i komponenta straha, odnosno zastrašivanja. U tome je smislu ilustrativna pričica o strašnoj lavini u Švicarskoj, koju je pokrenula “malahna ptičica” koja je “maljahno snega genula”, a od toga je stradalo više sela. Osim toga, *Pervi otca našega...* na različitim se razinama može čitati kao katalog, od kataloga grijeha i načina na koje ih valja suzbijati do kataloga jela ili pak, *horribile dictu*, oružja za ubijanje. Evo i za to primjera: u *kotrigi* “Skon-

čani vnogem oružjem” u kraćim potpoglavljima objašnjava se kako čovjek može biti ubijen sljedećim oružjem: *Prečkum, Strelami, Palicami, Baticum, Dardum, Nožem, Pilum, Čavli ali klini, Plugom, Cepmi, Plužnem žezlom, Iglum*.

Osim po različitim izvorima na koje se djelo oslanja, širok raspon publike kojoj je knjiga namijenjena vidljiv je i na drugim razinama. Tako, primjerice, pojedine latinske citate, posebno one koji se tiču pravnika ili klera, Habelić ne prevodi jer se ionako podrazumijeva da će ih oni razumjeti; one citate koji potječu iz Biblije i crkvene ili svjetovne literature citira i odmah i prevodi jer su namijenjeni i onima koji ne znaju latinski. No osim čitatelja, Habelić je imao na umu i one koji (točnije, one koje) čitati ne znaju, što se izravno vidi iz sljedeće napomene: “Prosim vas cifraste divojke, ktere ovo čtete ali čteti čujete”. Po retoričkim strategijama Habelić je uglavnom blizak propovjedničkom diskursu: često se apostrofiraju slušatelji/čitatelji, nerijetko se rabe i retorička pitanja; kompozicija, pa čak i duljina većine poglavlja odgovaraju propovijedima, a pripovijedanje je dinamično. Ukratko, Habeliću i kronološki, i po opsežnosti, pa i po retoričkom i pripovjedačkom umijeću, pripada prvenstvo u cjelokupnoj kajkavskoj poslijetridentskoj prozi.

Još nekoliko riječi o samome izdanju. Josip Bratulić u transkripciji se, kako je i sam posvjedočio u predgovoru, oslonio na tekstološka rješenja koja je predložio Antun Šojat (prvo u jednome članku 1982., a potom i u knjizi *Kratki navuk jezičnice hrvatske* iz 2009.). Najočitija razlika u odnosu na transkripciju Olge Šojat, pa i nekih drugih priređivača kajkavskih tekstova, vidljiva je u pisanju samoglasnoga *r*, što Bratulić redovito donosi kao slijed fonema *e + r* (npr. ne *prvi*, nego *pervi*; ne *krst*, nego *kerst*). S obzirom na to da je kajkavska grafija bila relativno uređena, odnosno pravopis funkcionalan, s doista rijetkim kolebanjima, priređivaču izdanja zasigurno je mnogo veću poteškoću predstavljala duljina djela jer je ono doista iznimno opsežno. U tome smislu ovo izdanje veliko je i u doslovnome i u simboličkom smislu. Ono je važno za struku jer se ni temeljita filološka, a još više kulturološki usmjerena istraživanja, ne mogu provoditi bez pouzdanih izdanja; jednako tako važno je i za cjelokupnu hrvatsku kulturu.

Lahorka Plejić Poje